

## Posudek oponenta na diplomovou práci

Lvová, Andrea. 2011. *Mezinářeční srovnání lexikálních přejímek v romštině*. Praha: FF UK, 130 stran.

Diplomová práce Andrey Lvové se zabývá mírou přijímatelnosti tzv. základní slovní zásoby v padesáti vybraných varietách středoevropské romštiny, především v různých centrálních varietách a také ve dvou severovlašských varietách. Autorka se opírá o tzv. Leipzig-Jakarta List, který na základě mezijazykového srovnávání přijímatelnosti slov pro různé koncepty obsahuje sto významů, jejichž označení je k přejímání nejméně náchylné. Vzhledem k nedoloženosti dvou významů z tohoto stočlenného seznamu v datech, které diplomantka používala pro svou práci, pracuje autorka pouze s devadesáti osmi těmito významy.

Práce je přehledně členěna do sedmi kapitol. První čtyři kapitoly, počtem stran přesně polovina souvislého textu, jsou spíše úvodní; autorka v nich uvádí do problematiky jazykového kontaktu a přejímání, do romského jazyka obecně i romštiny ve středoevropském kontextu zvláště a také do způsobu získávání a analýzy dat. Druhá polovina textu, především kapitoly 5 a 6 jsou vlastní prezentací výsledků analýzy. Diplomantka se relativně podrobně zabývá charakterem přejímek v základní slovní zásobě vybraných variet, vzájemným porovnáváním variet s ohledem na míru přejímání a přináší nemalé množství nových kvantifikovaných dat. Zvláště působivé jsou přehledné tabulky a mapy v přílohách 1 až 8, které obsahují, mimo jiné, přehled počtu přejímek v jednotlivých varietách podle původu slov či tabulky s pořadím variet podle míry přejímání.

Autorka si na straně 12 ovšem klade ještě jeden cíl: „Na základě těchto srovnání pak budou významná data interpretována nejen lingvisticky, ale i kulturně, vzhledem ke specifickým romské kultury a života Romů.“ Takovou interpretaci však už dále nikde nenacházíme, takže tento v úvodu vytyčený cíl je třeba pokládat za nesplněný.

Dále, pro analýzu míry přejímání v různých dialektech je zcela zásadní zohledňovat i sociolingvistické proměnné vážící se ke zkoumaným datům (která se zakládají na idiolektech), jazykové postoje konzultantů, socioekonomické a možná i urbanistické vazby konzultantů k okolnímu obyvatelstvu a v neposlední řadě vitalitu jednotlivých variet. V opačném případě se dostáváme ke srovnávání nesrovnatelného a výsledná pořadí variet co do míry přijímatelnosti můžou být zkreslená.

Hypotézy (viz str. 49 a 100) je třeba nejen ověřovat, ale i vysvětlovat. Proč mají jihocentrální variety v kontaktu se slovenštinou více maďarských slov než severocentrální variety v kontaktu se slovenštinou či proč je ve vlášských varietách méně přejímek než v ostatních varietách jsou příklady otázek, na které se měla autorka alespoň ve stručnosti pokusit najít odpověď, když už k takovým závěrům dospěla.

Následuje výčet několika dalších nedostatků.

Diplomantka používá jako zdroj doložených tvarů databázi centrální romštiny. Ovšem fakt, že se v práci objevují tvrzení, že nějaký význam není pro určitou varietu doložen a ten ve skutečnosti doložen je, ukazuje na zřejmě nedostatečnou vyhledávací práci v databázi. Autorka např. tvrdí, že v Seredně není doložen význam „červený“ (na str. 88). Ten je přitom doložen v položce „Načervenila si horní ret a potom i spodní ret.“, v romském překladu *zamaliñda peske o teluno vuš pališ opruno loula farbaha* (v elicitacním jazyce ukrajinštině věta znamená doslova: „Namalovala si horní ret červenou barvou a potom i spodní ret.“). Diplomantka tak započítávala pro daný význam přejímku, ale přitom je doloženo původní

slovo, což mohlo ovlivnit i pořadí seredňovské variety v rámci ostatních variet co do míry přejímání.

Na straně 75 se objevuje věta: „Pro význam „schovat“ bylo ve čtyřiceti sedmi varietách doloženo výhradně *garuvel* apod., v jedné výhradně *othovel* (Seredne).“ (Následuje pojednání o tvarech ve Vásárosdombó a Versendu.) V Trebišově, varietě zahrnuté do analýzy, se však v daném významu opakovaně objevují slovesa obě – *garuvel* i *othovel*. Pokud je tedy trebišovská romština zahrnuta do oněch čtyřiceti sedmi variet, kde má být doloženo **výhradně** *garuvel* a jeho kognáty (jinam být zahrnuta ani nemůže), tak je dané tvrzení nesprávné a naznačuje, že autorka nezohledňovala ani všechny věty otagované příslušným významem. Vzhledem k započítávání lexému *othovel* mezi nepřijatá slova by však tento případ poměr původních a přijatých slov v Trebišově neovlivnil.

Není mi vůbec jasné, proč autorka nepovažuje adjektivum *baro* objevující se ve významu „dlouhý“ za právoplatné adjektivum tohoto významu, když píše: „Význam „dlouhý“ nebyl doložen ve třech lokalitách, protože výraz *baro* (doslova „velký“), který v nich byl doložen, jsem pokládala za synonymické vyjádření, protože specifický význam „dlouhý“ v romštině existuje.“ (s. 94). Autorka zřejmě chtěla napsat: „protože specifické slovo s významem „dlouhý“ v romštině existuje“ – význam pochopitelně existuje bez ohledu na existenci specializovaného lexému. Dané tvrzení ovšem nemusí platit pro všechny variety a autorka nemůže mít žádnou jistotu, že se v příslušných varietách skutečně nepoužívá ve významu „dlouhý“ (pouze) širokovýznamového adjektiva *baro*. Významové rozšíření velký > dlouhý doprovázené ztrátou původního („specifického“) adjektiva je snadno představitelné, podobně jako v některých užských varietách se vytrácí adjektivum *xarno* „krátký“, jsouc nahrazováno adjektivem *cikno* základního významu „malý“. Přístup autorky je zvláštní o to více, když jinde slova, u kterých zřejmě došlo k podobnému rozšíření významu, za právoplatné lexémy daného významu počítá, viz např. tvar *phagerel* u pojmu „drtit“ (s. 95). Autorka tedy měla i *baro* počítat jako adjektivum významu „dlouhý“ a pro dané variety počítat doloženost původního slova.

Autorka pro účely své práce považuje za přejímky všechna přejatá slova počínaje řeckými lexémy; starší přejímky z asijských jazyků započítává k původním slovům. Stáří přejímek nezohledňuje s jedinou výjimkou, kterou je význam „kost“, kde se ve všech padesáti varietách objevuje řecká přejímka *kokal*. Tu při dvou různých typech počítání poměru původních a přijatých slov počítá jednou jako původní slovo a jednou jako přejaté a dává tak slovu *kokal* charakter padesátiprocentní přejímky. Tento postup je vzhledem k relativně vysokému stáří dané přejímky určitě správný, autorka tak ale měla postupovat u **všech** slov řeckého původu, tedy i u slova *cipa* ve významu „kůže“ (str. 88) a *tajsa* ve významu „včera“ (s. 78), kterým přisoudila pouze status přejímky. Při výsledném počítání poměru původních a přijatých slov v jednotlivých varietách se tak na jedné straně setkáváme s rovným přístupem k přejímkám různého stáří a na straně druhé nerovným přístupem k přejímkám stejného stáří.

Autorka řadí demonstrativum „tento“ do kategorie slov, která jsou ve všech varietách doložena nepřijatými lexémy, ale vycházejí z různých etymologických základů (s. 69). Zde by stálo za poznámku, že demonstrativa mají v romských dialektech zpravidla komplexní původ a z různých etym. základů mohou vycházet jen částečně. Autorka navíc vidí etymologicky různé základy i v demonstrativech *kada* a *akada*, které jsou jednoznačnými kognáty lišícími se pouze aferezí tvaru *kada*.

Autorka nikde nspecifikuje, v jaké podobě cituje uváděné etymony, pokud se nezmiňuje o dialektálně specifických tvarech – jsou tyto etymony citovány v raněromské podobě nebo

v nějaké podobě rozšířené v rámci centrální romštiny? Zdá se, že citace tvarů je spíše nahodilá. Např. na str. 94 mluví o „původním výrazu *džindžardo*“, což je ovšem tvar omezený jen na některé východoslovenské variety, kde došlo k posunu /d'/ > /dž/, původnější by bylo *d'ind'ardo*. Podobně na straně 93 píše „Význam „stehno“ byl doložen původním *čang* ve čtrnácti varietách“, ačkoli původní podoba je v tomto případě *čhang*. Pokud autorka cituje formy běžné ve východoslovenských varietách, měla tuto informaci ve své práci uvést.

K práci s prameny a bibliografickými údaji nejprve dvě připomínky obecného charakteru. Je nestandardní v současných lingvistických pracích uvádět plné bibliografické údaje v poznámkách pod čarou, když úplné bibliografické údaje figurují na konci práce v seznamu použité literatury. Stačilo v tomto případě citovat jen autora, rok a příp. číslo strany převzaté informace. Dále, v seznamu použité literatury se v kurzívě uvádějí názvy knih a časopisů, nikoli názvy samotných článků, a před názvy časopisů se nepíše „In:“, to se píše jen před názvy sborníků nebo monografií při citaci jednotlivých kapitol.

V seznamu použité literatury (Prameny) se objevuje řada děl, které autorka v celé své práci ani jednou necituje ani na ně nikde neodkazuje, jedná se konkrétně o dílo Gjerdmana – Ljungberga (1963) o švédské kalderaštině, dále o práce Hickeye (2010) a Matrase (2009) o jazykovém kontaktu, Hymese (1983) o lingvistické antropologii, Sampsona (1926) o velšské romštině a vlastně i Swadeshe (1972, *The origin and Diversification of Language*). Autorka sice mluví na str. 17, 18 a 21 o „Swadeshových seznámech“, ale ani jednou na ně neodkazuje žádným bibliografickým údajem.

Na straně 23 chybí bibliografický odkaz ve větě „Nejméně jasná je skupina romských dialektů, které Bakker souhrnně označuje za **severní**.“, tzn. odkaz na příslušnou Bakkerovu studii. Ani v seznamu literatury žádný Bakker nefiguruje. Dále není vhodné citovat výukové handouty, zejm. pak na straně 71, když autorka píše „Započítávala jsem pouze *a*- kmeny, které podle Z. Andrše a H. Šebkové vyjadřují blízkou *deixi*, podle Matrase situační *deixi*.“ s odkazem na handout Viktora Elšíka. V tomto případě měla autorka vyhledat a odkázat na původní zdroje, alespoň u Matrase, který figuruje v seznamu pramenů. Chybí i odkazy na zdroj některých dalších v textu se objevujících tvrzení, např. u zmínky o rozlišení dvou druhů významu „stín“ v rané romštině (s. 40) nebo u podrobné dialektální klasifikace centrálních variet (v příloze 2). Jinde se naopak objevují odkazy u nepodstatných informací, např. odkaz na mou diplomovou práci u informace, že romština je neteritoriální jazyk; odkaz na mou DP měl naopak figurovat u pojednání o „pra-romštině“. Jinde měla autorka vyhledat původnější nebo zásadnější zdroj uváděné informace, např. u věty „v době časného řeckého vlivu mluvili Romové jednotnou romštinou“ měla spíše odkázat na práci Matrase než Elšíkovu studii o přejímkách v selické romštině; ta by se opět daleko více hodila na jiných místech.

V práci se objevují občasně překlepy nebo pravopisné nesrovnalosti, např. má být správně glottochronologie a nikoli glotochronologie, Seredně a nikoli Seredne, na str. 42 autorka mluví o lixelizaci místo lexikalizaci a na str. 25 nahoře se za sebou vlivem nesprávné interpunkce objevují dvě věty, které nedávají význam.

I přes zmiňované nedostatky považuji práci za jednoznačně přínosnou a originální. Celkově ji hodnotím na **výborně až velmi dobře**.

V Pardubicích 10. 9. 2011

Mgr. Michael Beníšek